

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ НАДР**THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ADMINISTRATIVE LEGAL REGULATION OF SOCIAL RELATIONS IN THE FIELD OF USE AND PROTECTION OF SUBSOIL**

Сурілова О.О.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри права ЄС та порівняльного правознавства
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядається одне з найактуальніших питань сучасного адміністративного права – науково-теоретичні основи адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері надрокористування й охорони надр України, стратегічним завданням якого є забезпечення справедливого розподілу прибутків від використання надр між громадянами нашої держави як власниками надр через фонд цивільних дивідендів України.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, публічне адміністрування, надрокористування, охорона надр, державне управління, фонд цивільних дивідендів, суб'єкт адміністративно-правового регулювання, громадське управління, органи державного управління, самоврядування, компетенція.

В статье рассматривается один из самых актуальных вопросов современного административного права – научно-теоретические основы административно-правового регулирования общественных отношений в сфере недропользования и охраны недр Украины, стратегической задачей которого является обеспечение справедливого распределения доходов от использования недр между гражданами нашего государства как собственниками недр через фонд гражданских дивидендов Украины.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, публичное администрирование, недропользование, охрана недр, государственное управление, фонд гражданских дивидендов, субъект административно-правового регулирования, общественное управление, органы государственного управления, самоуправление, компетенция.

The Article considers one of the acute questions of contemporary administrative law: the scientific and theoretic foundations of administrative legal regulation of social relations in the sphere of subsurface management and subsurface protection in Ukraine. The administrative legal regulation of this field is acquiring a new sense and needs rethinking as a scientific category. It is aimed at regulation of subsoil use and protection of subsoil, which is seen as a type of action of the bodies and institutions, that represent the public authorities in realization of the stare policy in the sphere of geologic research of the subsoil, mining, construction of underground and above-ground constructions, that are not related to mining, protection of subsoil and environment, which includes the system of measures on ensuring the right of the People of Ukraine as an owner of the subsoil and mineral and raw materials security of the state, realization of norms and requirements concerning rational use of subsoil, prevention of negative anthropogenic influence on the environment. Its strategic task is to ensure the just distribution of revenues from the use of subsoil between the citizens of our state as owners of subsoil through the Civil Dividends Fund of Ukraine, which, in accordance with its tasks: generalizes the practice of law enforcement in matters of its competence; studies and analyzes the situation in the sphere of payment for utilization of subsoil; develops the project of a budget of the Civil Dividends Fund of Ukraine and submits it to the Cabinet of Ministers of Ukraine; effectively distributes the financial resources for payment to the citizens and develops the mining regions; takes, within its competence provided by the law an informational and explanatory work with the population; executes other functions in accordance with the law. Article 11 of the Natural Resources Code describes the system of bodies, that execute the state governance in the field of geological research, use and protection of subsoil. The state governance is based on the provisions of Article 38 of the Constitution of Ukraine, in accordance to which the citizens have a right to take part in the management of public assets; Article 36 of the Constitution of Ukraine, in accordance to which the citizens have a right of assembly to the political parties and public organizations to protect their rights and freedoms, satisfaction of their political, economic, social and cultural interests, including environmental.

Key words: administrative legal regulation, public administration, use of subsoil, public management, Civil Dividends Fund, subject of administrative legal management, public management, bodies of state management, competence.

У контексті якісних трансформацій, яких зазнає Україна на сучасному історичному етапі державотворення, адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері використання й охорони надр наповнюється новим змістом і потребує переосмислення як наукова категорія.

Науково-теоретичне підґрунтя аналізу адміністративно-правового регулювання сфери надрових відносин утворюють наукові праці вчених, які досліджували адміністративно-правове регулювання як правове явище. Так, В.В. Галуцько та О.М. Єщук визначають адміністративно-правове регулювання як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб нормального функціонування громадянського суспільства та держави [1]. Як слушно зауважує М.Ю. Яковчук, адміністративно-правове регулювання є особливою формою управлінської діяльності, здійснюваною уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування й саморегулювними інституціями, владні повноваження яких спрямовані на реалізацію певних суспільних відносин, заснованих на обов'язковій або добровільній основі [2, с. 10–11].

У сучасному вимірі адміністративне право постає як галузь, що регулює діяльність публічної адміністрації щодо задоволення інтересів суспільства і громадян у процесі публічного управління, надання адміністративних послуг тощо [3, с. 5].

Діяльність публічної адміністрації зі здійснення публічного адміністрування орієнтована на підвищення ефективності та гнучкості прийняття управлінських рішень, зменшення ієрархічності державного апарату, делегування повноважень з вищого рівня на нижчий, посилення механізмів зворотного зв'язку [4, с. 90–92]. Публічне адміністрування, на думку В.К. Колпакова, являє собою діяльність суб'єкта публічної адміністрації на виконання владних повноважень публічного змісту [5, с. 102]. Діяльність суб'єкта публічної адміністрації на виконання владних повноважень публічного змісту – публічне адміністрування відбувається шляхом використання засобів управління, надання адміністративних послуг, участі у відносинах відповідальності суб'єктів публічної адміністрації, застосування заходів впливу за порушення прав, установлених публічною адміністрацією [3, с. 32]. Публічне адміністрування є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій дер-

жава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямі [6, с. 489].

Публічне адміністрування у сфері використання й охорони надр є видом діяльності органів та установ, які представляють публічну владу, з реалізації політики держави у сфері геологічного вивчення надр, видобутку корисних копалин, будівництва підземних і наземних споруд, не пов'язаних із видобутком корисних копалин, охорони надр і навколишнього природного середовища, який включає систему заходів щодо забезпечення прав народу України як власника надр і мінерально-сировинної безпеки держави, реалізації й виконання норм і вимог щодо раціонального використання надр, запобігання негативному антропогенному впливу на навколишнє природне середовище.

Варто звернути увагу на те, що проблема вдосконалення публічного адміністрування та його правового забезпечення у сфері надрокористування не залишилася поза увагою українських науковців, адже місце, яке посідають надра в екологічних системах, їх роль для забезпечення ресурсної та екологічної безпеки України накладають на нашу державу особливу відповідальність за їх ефективне, раціональне використання.

Адміністративно-правові засади управління господарською діяльністю з видобутку та подальшої реалізації нафти і природного газу охарактеризував О.В. Кацуба [7]; правове регулювання державного контролю за господарською діяльністю з видобутку нафти і природного газу в Україні проаналізував Е.А. Мамедов [8]; О.Ю. Макаренко дослідив проблеми адміністративно-правової охорони надр України [9]. Однак, незважаючи на це, в Україні залишаються системні проблеми у сфері публічного адміністрування використання надр, які становлять реальну загрозу економічній та екологічній безпеці держави.

Аналізуючи адміністративно-правове регулювання у сфері використання й охорони надр, варто зазначити, що до предмета адміністративного права належать відносини, які виникають у результаті владної виконавчо-розпорядчої діяльності публічної адміністрації щодо виконання адміністративних зобов'язань. Він є складним поліструктурним утворенням, до якого, зокрема, належать відносини державного управління та інші управлінські відносини [10, с. 33–38].

У юридичній науці застосовується розуміння державного управління у вузькому та широкому значеннях. Державне управління у вузькому розумінні – це виконавчо-розпорядча діяльність органів виконавчої влади, а також інших органів у частині реалізації ними виконавчо-розпорядчих функцій [11, с. 42]. Прихильники другого підходу зазначають, що державне управління є самостійним видом державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій і завдань держави в процесі повсякденного й безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом [12, с. 261]. Під державним управлінням розуміють також специфічну діяльність держави, що виявляється у функціонуванні низки уповноважених структур (органів), які безперервно, плановірно, владно й у рамках правових установлень впливають на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до публічних інтересів [3, с. 36]. З урахуванням цього варто розглядати й державне управління у сфері використання й охорони надр.

Як зазначає Д.В. Василевська, державне управління надрокористуванням доцільно розглядати як специфічний вид владної державної діяльності, змістом якої є практична реалізація державних повноважень у зазначеній сфері, направлених на створення умов для комплексного та раціонального надрокористування й державний контроль за названою діяльністю [13, с. 10]. Недоліком цього визначення

є ігнорування направленості державного управління в цій галузі на охорону надр, навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людини, що є неприпустимим в умовах сьогодення, коли на глобальному рівні вийшла на перший план тенденція створення «екологічної держави», що, як слушно зауважує К.В. Машненко, означає, що держава бере на себе відповідальність за сприятливі умови існування не лише для людей, а й для всіх інших елементів екосистеми держави, збільшуючи біорізноманіття в екосфері країни і сприяючи її розвитку загалом [14, с. 27].

Безумовно, має рацію Г.І. Балюк, яка вважає, що державне управління у сфері використання й охорони надр являє собою засновану на правових нормах діяльність відповідних органів Української держави щодо організації вивчення та раціонального використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині й інших потреб господарського комплексу, охорони надр у їх тісному взаємозв'язку з іншими природними об'єктами, забезпечення безпеки робіт під час користування надрами, а також охорони прав підприємств, установ, організацій у цій сфері [15, с. 474–489]. Це визначення є більш прийнятним, однак і воно має недоліки: не враховується те, що державне управління має не тільки забезпечувати потреби сьогодення, а й бути спрямованим на захист інтересів майбутніх поколінь згідно із сучасною парадигмою існування суспільства – сталим розвитком. Тому доцільно звернути увагу на розуміння державного управління Т.А. Кагановської, яка вважає, що воно являє собою вплив, здійснюваний органами держави на суспільні відносини й життєдіяльність людей з метою забезпечення їхнього розвитку [16, с. 154].

Як зазначено в рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у галузі геологічного вивчення і використання надр», чинна система державного управління в галузі геологічного вивчення й використання надр не відповідає інтересам національної безпеки [17]. Здійснення, розвиток і вдосконалення державного управління в галузі надрокористування та охорони надр пов'язані з основними перетвореннями суспільства, об'єктивними умовами розвитку держави, новими економічними й екологічними вимогами. Саме тому в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» поставлено завдання посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складників розвитку (економічного, екологічного, соціального), яка зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку [18], концептуальні ідеї якого визнаються Україною та закріплюються на законодавчому рівні. Так, під сталим розвитком вітчизняного мінерально-сировинного комплексу розуміється гарантоване забезпечення поточних і майбутніх потреб економіки України в мінеральній сировині як за кількістю, так і якістю за будь-яких змін внутрішніх і зовнішніх чинників процесу надрокористування за одночасного збереження довкілля. Сталість має бути притаманна надрокористуванню загалом і потребує комплексної екологізації державного управління в цій сфері. Державне управління має включати систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих не тільки на відтворення мінерально-сировинної бази господарського комплексу, а й на забезпечення екологічної безпеки під час здійснення надрокористування.

Як уже було зазначено, надра є об'єктом власності громадян України, кожен із яких повинен мати право на певну частку доходу від їх використання, яку може використовувати для задоволення власних потреб.

Цілком правильним є твердження Ю.В. Разовського, що така форма власності означає суспільне володіння природними ресурсами (вони належать усім громадянам

України рівною мірою по праву народження або набуття громадянства) [19, с. 357]. Заслугує на увагу думка Я.Б. Олійника, який зауважив, що вартість природних ресурсів як об'єкта права власності українського народу підлягає рівному розподілу між громадянами. У цьому напрямі законодавчі акти з надрокористування в Україні мають дискримінаційний характер: підтримують тих, у кого є можливості для придбання природних ресурсів, і не забезпечують прав тих громадян, які не можуть одержати природні ресурси [20, с. 156–157], хоча ст. 319 Цивільного кодексу України проголошує, що всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

Стратегічним завданням публічного адміністрування є забезпечення справедливого розподілу прибутків від використання надр між громадянами нашої держави і створення відповідних правових основ. Кожен громадянин держави як власник надр має право на отримання своєї частки прибутків від використання надр. Подібні системи можна спостерігати у Швеції, Фінляндії, Кувейті, Канаді та інших країнах. У штаті Аляска (США) створений фонд Цивільних дивідендів (виплат), що забезпечує персональною часткою прибутку від використання надр між його жителями [21, с. 172].

Цей досвід варто перейняти й Україні. Тому заслуговує всілякої підтримки пропозиція В.В. Матюхи щодо спрямування коштів, що будуть отримуватися у вигляді доходу від продажу прав (ліцензій) на природокористування та орендної плати за використання природних ресурсів, до Українського фонду цивільних дивідендів, персональні виплати з якого повинні перерозподілятися між громадянами України [22, с. 58]. Однак ці кошти мають спрямуватися й на відновлення гірничо-видобувних регіонів, розвиток їх інфраструктури, на забезпечення екологічної безпеки під час використання надр. У нашій країні кошти фонду можуть бути спрямовані на відновлення та ефективний розвиток регіонів Донбасу, що постраждали в ході бойових дій.

Саме тому першочергове завдання державного управління на сучасному етапі – забезпечити справедливий розподіл прибутків від використання надр, для чого потрібно розробити відповідну програму, визначити пріоритетні напрями поетапного вирішення цього завдання, розробити Положення про фонд цивільних дивідендів України та закріпити повноваження.

Щодо повноважень цього фонду, то їх доцільно визначити так.

Фонд цивільних дивідендів України відповідно до покладених на нього завдань: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції; 2) розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств і в установленому порядку подає їх Міністрові соціальної політики; 3) вивчає та аналізує ситуацію у сфері плати за надрокористування; 4) розробляє проект бюджету фонду цивільних дивідендів України й подає його на розгляд Кабінетові Міністрів України; 5) здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для виплат громадянам і розвиток гірничо-видобувних регіонів, складає звіт про виконання бюджету; формує та веде реєстр застрахованих осіб; 6) організовує, координує й контролює роботу територіальних органів щодо: а) забезпечення додержання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами України, іноземцями й особами без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, вимог актів законодавства про цивільні дивіденди; б) забезпечення надходжень від сплати збору на використання надр; в) унесення відомостей до реєстру застрахованих осіб і їх використання; г) здійснення контролю за додержанням вимог законодавства про фонд цивільних дивідендів, правильністю нарахування, обчислен-

ня, повнотою і своєчасністю сплати збору за використання надр, за достовірністю поданих відомостей про осіб, яким мають бути призначені нарахування з фонду цивільних дивідендів; стягнення в передбаченому законодавством порядку своєчасно не нарахованих і/або не сплачених сум; д) застосування фінансових санкцій, передбачених законом; е) забезпечення своєчасного й у повному обсязі фінансування та виплати виплат, які, згідно із законодавством, здійснюються за рахунок коштів фонду цивільних дивідендів; ж) надання заінтересованим особам інформації, визначеної законодавством; 7) забезпечує проведення конкурсного відбору банків, які здійснюють виплату й доставку грошових виплат; 8) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, контроль за цільовим використанням коштів фонду цивільних дивідендів України; 9) аналізує та прогнозує надходження коштів від сплати збору за використання надр, організовує взаємодію й обмін інформацією з питань і сплати збору за використання надр; 10) організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників фонду цивільних дивідендів України; 11) узагальнює й поширює прогресивні форми та методи роботи; 12) проводить у межах повноважень, передбачених законом, інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення; 13) готує звітність, передбачену законодавством; здійснює розгляд звернень громадян із питань, пов'язаних із діяльністю фонду цивільних дивідендів України, його територіальних органів; 14) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці та інформації з обмеженим доступом, контроль за її збереженням в апараті фонду цивільних дивідендів України; 15) виконує в межах повноважень, передбачених законом, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління; 16) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Суб'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері використання й охорони надр є орган публічного адміністрування, який, відповідно до визначених у законодавстві повноважень, застосовує адміністративно-правові засоби з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування під час користування надрами безпеки людей, майна й навколишнього природного середовища, а також охорони прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій і громадян. Проблеми правової природи суб'єктів адміністративного права та співвідношення цієї категорії з категорією «суб'єкт адміністративних правовідносин» присвячена значна кількість наукових досліджень. М.Ю. Віхляєв зауважив, що під час визначення суб'єктів адміністративного права необхідно враховувати, що їх коло збігається з колом суб'єктів адміністративних правовідносин [23, с. 56]. В.Б. Авер'янов розмежував ці категорії, зазначаючи, що, на відміну від суб'єкта адміністративних правовідносин, суб'єкт адміністративного права має лише потенційну здатність вступати у правовідносини [24, с. 95]. Із ним погоджується В.К. Колпаков [25, с. 48], до думки якого ми приєднуємося та вважаємо, що в контексті проблеми, яка є предметом дослідження в статті, варто визначити також поняття «суб'єкт адміністративно-правового регулювання». Видасться, що суб'єкт адміністративно-правового регулювання є одночасно суб'єктом адміністративно-правових відносин, однак коло суб'єктів адміністративно-правових відносин є ширшим за коло суб'єктів адміністративно-правового регулювання, виходячи з того, що адміністративно-правове регулювання у сфері використання й охорони надр є особливою формою управлінської діяльності, здійснюваної уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції.

Стаття 11 Кодексу України про надра окреслює систему органів, що здійснюють державне управління в галузі геологічного вивчення, використання й охорони надр. Це – Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці; органи влади Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи й органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства України. Цілями їхньої діяльності у сфері використання й охорони надр (які ст. 2 Кодексу України про надра визначає як «завдання», хоча їх зміст значно ширший) є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування під час користування надрами безпеки людей, майна й навколишнього природного середовища, а також

охорони прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій і громадян.

Варто враховувати, що, як зазначав В.К. Колпаков, публічне управління складається з: а) державного управління; б) самоврядування; в) громадського управління [5, с. 103]. Останнє базується на положеннях ст. 38 Конституції України, згідно з якою громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами; ст. 36 Конституції України, відповідно до якої громадяни України мають право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, зокрема екологічних; а також ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка надає громадянам право на участь в обговоренні проектів законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення будівництва й реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан довкілля; участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища й одержання повної та достовірної інформації про його вплив на здоров'я населення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галуцько В.В. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання / В.В. Галуцько, О.М. Єщук // Actual problems of corruption prevention and counteraction. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua>.
2. Яковчук М.Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.Ю. Яковчук. – Ірпінь, 2009. – 20 с.
3. Коломоєць Т.О. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України» : [лекції] / Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков. – К., 2014. – 237 с.
4. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали Наук.-практ. конф., 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – 224 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види / В.К. Колпаков // Юридичний науковий електронний журнал. – 2013. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lsej.org.ua-C.101-104>.
6. Енциклопедія державного управління : у 8 т. – Львів, 2011. – Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. кол. : В.С. Загорський та ін. – 2011. – 712 с.
7. Кацуба О.В. Управління господарською діяльністю з видобутку та подальшої реалізації нафти та природного газу: адміністративно-правові засади : [монографія] / О.В. Кацуба. – Х. : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2014. – 244 с.
8. Мамедов Е.А. Правове регулювання державного контролю за господарською діяльністю з видобутку та подальшої реалізації нафти та природного газу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Е.А. Мамедов. – Запоріжжя, 2015. – 20 с.
9. Макаренко О.Ю. Адміністративно-правова охорона надр України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.Ю. Макаренко. – Х., 2013. – 34 с.
10. Колпаков В.К. Предмет адміністративного права: сучасний вимір / В.К. Колпаков // Юридична наука. – 2008. – № 3. – С. 33–38.
11. Колесникова К. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації / К. Колесникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book>.
12. Адміністративне право України / за ред. Ю.П. Битяка. – Х. : Право, 2001. – 528 с.
13. Василевская Д. Административно-правовой режим недропользования в Российской Федерации: проблемы теории и практики : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Д.В. Василевская. – М., 2009. – 52 с.
14. Машенков К. Концепт «екологічна держава» в контексті сучасного державотворення / К. Машенков // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2. – С. 21–28. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.
15. Екологічне право України. Академічний курс : [підручник] / [Г.І. Балюк, М.В. Краснова, Ю.С. Шемшученко та ін.] ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
16. Кагановська Т. Щодо поняття та змісту сучасного державного управління / Т. Кагановська // Право України. – 2010. – № 12. – С. 152–157.
17. Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у галузі геологічного вивчення і використання надр : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 03.02.2010 № 90/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
19. Разовский Ю.В. Стратегия использования, механизм реализации и цена аренды гражданской собственности на природные ресурсы / Ю.В. Разовский // Россия 21 века: пути и перспективы развития : сборник тезисов Всероссийской научно-практической конференции / Фонд модернизации и развития «Общество». – М., 2007. – С. 356–359.
20. Олійник Я.Б. Економіко-географічний аналіз принципів надрокористування в Україні / Я.Б. Олійник, А.Д. Калько // Часопис картографії. – 2011. – Вип. 1. – С. 156–164.
21. Разовский Ю.В. Управление сверхприбылью от использования минерально-сырьевого капитала / Ю.В. Разовский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vestnik.msmu.ru/files/2/201312-C.170-176>.
22. Матюха В.В. Плата за користування надрами як основний елемент економічного механізму управління вітчизняним фондом надр / В.В. Матюха // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 1. – С. 54–60.
23. Віхляев М.Ю. Співвідношення понять «суб'єкти адміністративного права» та «суб'єкти адміністративних правовідносин» у контексті розгляду громадських об'єднань як суб'єктів адміністративного права / М.Ю. Віхляев // Право і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 50–57. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/Домашний/Downloads/>.
24. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юрид. думка, 2005. – Т. 1 : Загальна частина. – 2005. – 624 с.
25. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен / В.К. Колпаков ; Національна академія внутрішніх справ України. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.